

Н.В. Добровольська, Ю.І. Кандиба,

*Харківський торговельно-економічний
інститут КНТЕУ,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
natalie-d@mail.ru, kand77@ukr.net*

СТРУКТУРА ТА ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Вирощування олійних культур в Україні є важливою складовою стратегії економічного розвитку держави. Продукція олійних культур є одним із основних та постійних джерел формування доходності сільськогосподарських підприємств, що дозволяє забезпечити їх ефективну діяльність. Протягом багатьох останніх років олійні культури є конкурентоспроможними і користуються попитом на внутрішньому та світовому ринках. Україна – світовий лідер з переробки соняшнику і виробництва олії, а вітчизняний олійно-жировий комплекс має стабільну позитивну динаміку виробництва та розвитку навіть у кризовий період економіки країни. Олійні культури знаходять своє застосування у забезпеченні населення продуктами харчування, промисловості – сировиною, а тваринництва – кормовою базою.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблемам вирощування олійних культур останнім часом приділяється все більше уваги в науковій літературі. Більшість наукових публікацій стосуються проблем агротехніки вирощування олійних культур, їх селекції [1], а також питань економіки олійно-жирового комплексу [2, 5, 8]. Недостатньо вирішеними на цей час залишаються проблеми просторово-часових трансформацій олійно-жирового комплексу в Україні та у межах її окремих регіонів.

Метою даної статті є виявлення територіально-часових особливостей вирощування олійних культур в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво олійних культур в Україні представлено переважно такими культурами як соняшник, ріпак і соя. За період з 1990 до 2013 р. посівні площі олійних культур в Україні поступово збільшуються, при цьому посівні площі під соняшником збільшилися втричі – з 1636 тис. га у 1990 р. до 5051 тис. га у 2013 р. Водночас посівні площі ріпаку і сої збільшилися більш ніж у 10 разів – з 90 тис. га до 1017 тис. га і з 93 тис. га до 1370 тис. га відповідно (рис. 1). Зі збільшенням посівних площ прямо пов'язане зростання валових зборів олійних культур, що пояснюється економічним інтересом виробників сільськогосподарської продукції до даних олійних культур, які є прибутковими.

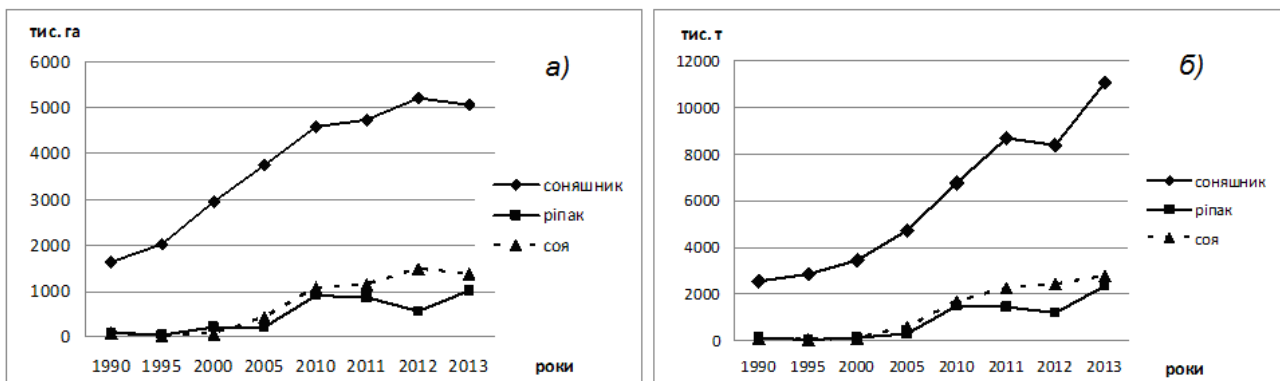

Рис. 1. Посівні площі (а) та валові збори (б) олійних культур в Україні (побудовано за даними [7])

Модернізація технологій вирощування олійних культур, застосування мінеральних та органічних добрив, чергування культур дозволили збільшити урожайність соняшнику, ріпаку та сої з 1 га посівної площі за період 2000–2013 рр. з 12,2 ц до 21,7 ц, з 8,4 ц до 23,6 ц, з 10,6 ц до 20,5 ц відповідно.

У структурі експорту-імпорту рослинної олії в Україні спостерігається значне переважання експортної продукції. Зокрема, у 2005 р. експорт перевищував імпорт втричі, а у 2012 р. вже в 16 раз. За абсолютними показниками за цей період експорт рослинної олії зріс у 4,2 рази і на 2012 р. склав 3742 тис. т. [6].

За період з 1990 р. по 2013 р. відбулися серйозні зміни в структурі виробництва технічних культур – питома вага соняшнику збільшилася з 44% до 64%, ріпаку – з 2% до 13%, а сої – з 3% до 17% (рис. 2).

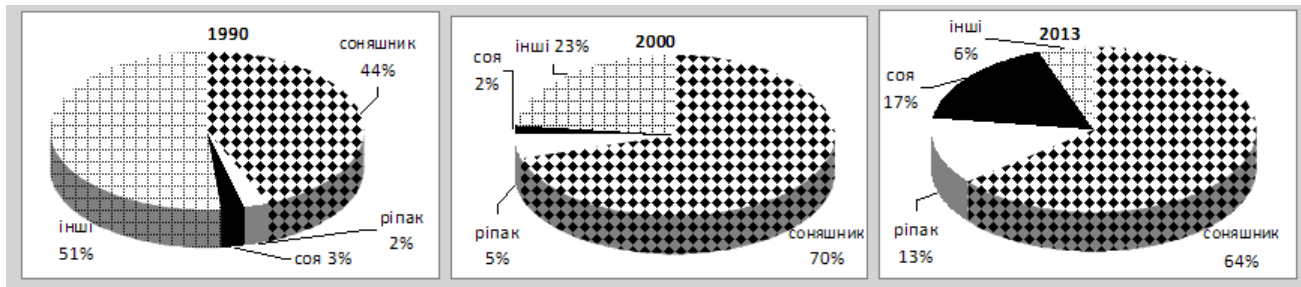

Рис. 2. Частка олійних культур у структурі виробництва технічних культур в Україні (побудовано за даними [7])

Всі ці показники свідчать про те, що олійно-жирова галузь аграрного сектора динамічно розвивається, є бюджетоформуючою і має потужний експортний потенціал.

Соняшник – провідна олійна культура в аграрному виробництві України. Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови та значні посівні площі під соняшником дозволили Україні стати одним з найбільших країн-експортерів соняшnikової олії. До того ж, соняшник – найбільш рентабельний серед інших олійних культур.

Концепція розвитку олійно-жирового комплексу України передбачає розміщення посівів олійних культур у регіонах із найбільш сприятливими умовами для їх вирощування. В територіальному аспекті в Україні чітко простежується залежність виробництва та урожайності соняшнику від природних умов – ці економічні показники мали найбільші значення в рівнинних областях, що розташовані на межі лісостепової та степової зон, тобто регіонах з більш посушливим та теплим кліматом. Водночас найменші показники виробництва та урожайності соняшнику простежуються у західних областях України, які мають нижчі середні температури та вищу вологість повітря і ґрунту влітку (рис. 3).

В останні роки в Україні зростає попит та таку олійно-білкову культуру як ріпак, яка задовольняє не лише продовольчі потреби, а, перш за все, використовується для виробництва біопалива [3].

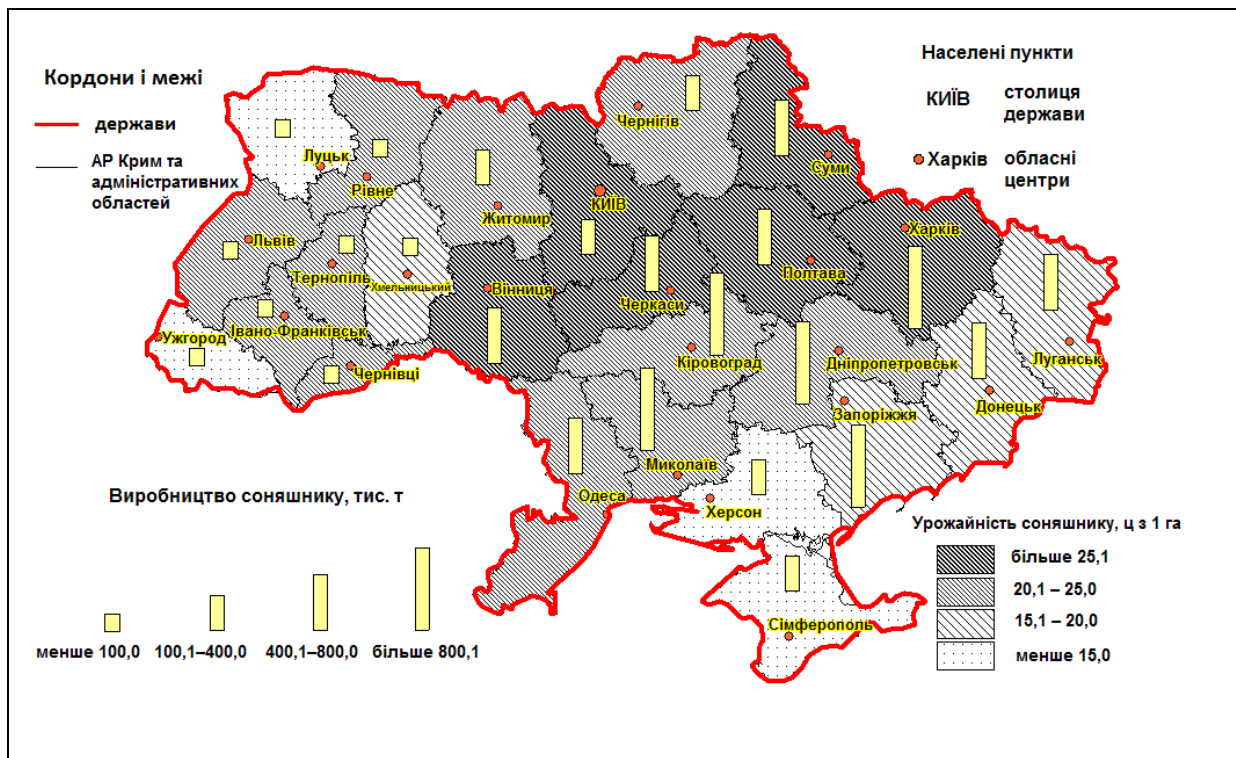

Рис. 3. Виробництво та урожайність соняшнику в Україні у 2013 році (побудовано за даними [7])

Висока ціна на насіння ріпаку й ріпакову олію є основною передумовою значної рентабельності вирощування цієї культури. Перевагою ріпаку є також його велика агрономічна цінність як попередника у сівозміні – рано звільняє поле, покращує структуру й родючість ґрунту, а також зменшує засміченість полів.

У 2013 р. ріпак мав найбільші показники виробництва та урожайності переважно в центральних та західних областях України, бо найважливішою умовою високої врожайності ріпаку є достатнє забезпечення вологою протягом вегетаційного періоду (рис. 4). В Україні для вирощування ріпаку найкраще підходять саме центральні та західні області, для яких характерна висока вологість повітря, а також значна кількість опадів при невисоких температурах влітку [4].

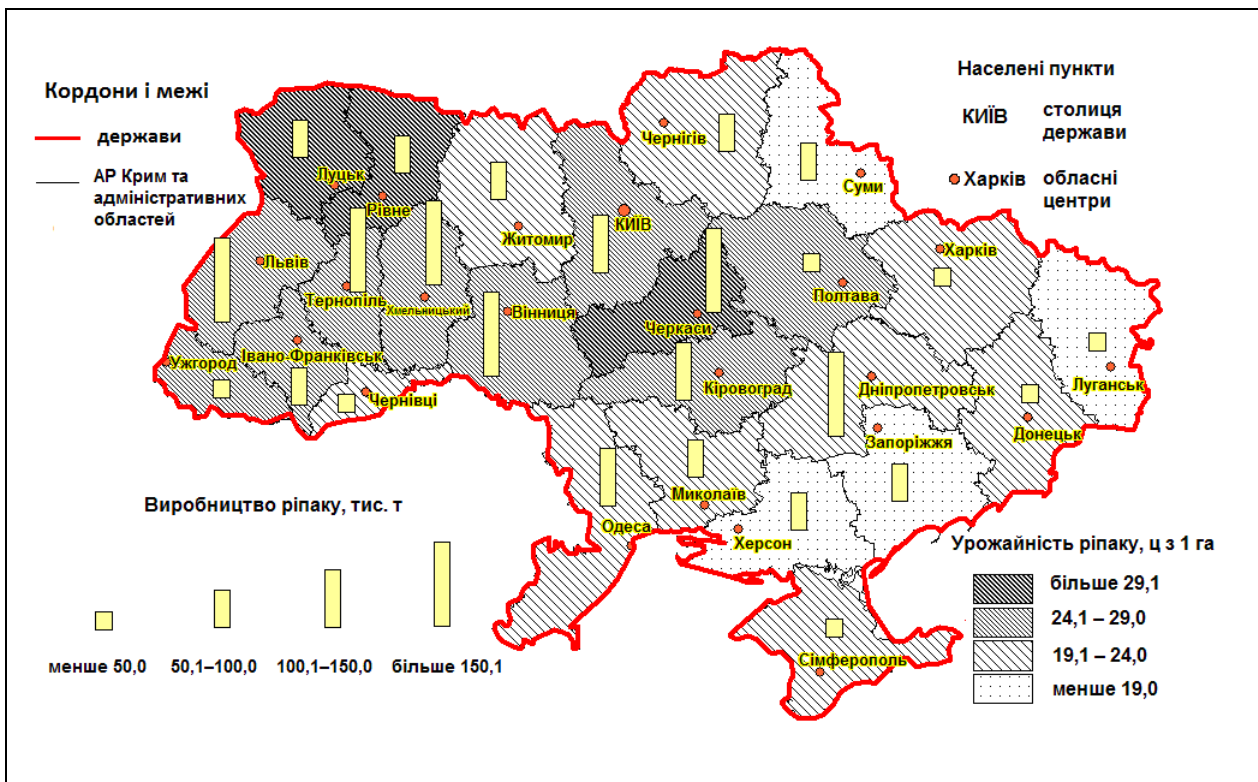

Рис. 4. Виробництво та урожайність ріпаку в Україні у 2013 році (побудовано за даними [7])

Висновки. Олійні культури користуються стабільним попитом на світовому ринку, тому існуючий попит і надалі стимулюватиме збільшення обсягів виробництва продукції. Саме тому олійно-жировий комплекс України нині має стратегічно важливе значення, виступаючи одним з амортизаторів економічного спаду в державі та джерелом надходження валютних ресурсів.

Водночас з метою більш раціонального використання земельних угідь доцільно поступово скорочувати посівні площі під олійними культурами, одночасно підвищуючи їх урожайність шляхом вирощування більш продуктивних сортів культур з дотриманням правил агротехнології.

Література:

1. Кириченко В.В. Виробництво соняшнику в Україні: стан і перспективи / В.В. Кириченко, В.П. Коломацька, К.М. Макляк, В.І. Сивенко // Вісник ЦНЗ АПВ Харківської області. – Х., 2010. – Вип. 7. – С. 281-287.
2. Концеба С.М. Організація ресурсного забезпечення виробництва і переробки насіння ріпаку в регіоні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / С.М. Концеба. – Київ, 2011. – 18 с.
3. Маслак О. На черзі – пізні культури / О. Маслак // Пропозиція. – 2012. - № 9. – С. 24-30.

4. Музафаров Н., Манько К. Вирощування урожайного ріпаку // Агробізнес сьогодні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/1159-vyroschuvannia-urozhainogo-ripaku.html>
5. Олійник В.М. Ефективність вирощування ріпаку в регіоні / В.М. Олійник // Інноваційна економіка: всеукр. наук.-вироб. журнал. – 2009. – № 3. – С. 3-11.
6. Сільське господарство України. Статистичний збірник. 2012 р. // За редакцією Н.С. Власенко. – К. 2013, – 402 с.
7. Сільське господарство України. Статистичний збірник. 2013 р. // За редакцією Н.С. Власенко. – К. 2014, – 400 с.
8. Чехова І.В. Основні тенденції розвитку ринку олійних культур в Україні / І.В. Чехова, С.А. Чехов // Продуктивність агропромислового виробництва. економічні науки. – 2014. – Вип. 25. – С. 71-78.